

Слободан Пенезић

НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ, НОВИ НАРАТИВИ И НОВИ ПОТРОШАЧИ

Млади, морална паника и ефекти технолошких
промена по друштво

Од помињања појма *techne* у Аристотеловој „Никомаховој етици”, утицајем и променама које иницирају нове технологије баве се и готово све хуманистичке дисциплине, настојећи да антиципирају њихове ефекте и евентуално укажу на оно шта би требало постићи, а шта спречити. Крајем прве половине 20. века, Хајдегер је упозоравао на „чудовишно изокретање”, које може водити катастрофалном епилогу. Увиђајући такву могућност, он, међутим, није само оправдано констатовао практичне претње коју су доносиле различите нове технологије, већ и својеврсну онтолошку претњу човековој стварности и бићу, примећујући да – док се прибојавамо катастрофе, она се можда већ догађа у нашој стварности. То бива последица тога што је нова технологија, од средства које треба да служи људском добру и контроли природе, с временом постала сврха човековог живота. Треба свакако имати на уму да су велики мислиоци тог доба технолошке промене и изазове тумачили оправдано увиђајући могућности катастрофа коју су доносили разарајући потенцијали нуклеарне енергије (бомби). Имајући пред очима ужасе у Јапану, Сартр је човечанство упозоравао да мора свакодневно доносити одлуку да настави да живи, а Албер Ками, његов колега и пријатељ (добрим делом заједничких живота), да се налазимо између пакла и разума, па да зато морамо размислити да ли желимо да идемо ка колективном самоубиству или ка интелигентнијем начину коришћења сопствених технологија. Неке сличне дилеме и страхови делом су и у основи актуелних друштвених паника, иницираних технолошким иновацијама и њиховим последицама.

Посебан замајац научно-теоријским анализама актуелних технолошких иновација, њихове употребе и последица био је – а и даље јесте – настанак и утицај интернета, односно ефекти које је он подстакао у ширем друштвеном смислу. Настао крајем шездесетих година 20. века зарад практичне потребе умрежавања рачунара за потребе Министарства одбране САД, релативно брзо је постао свеобухватан и прилично аутономан систем, који је неповратно изменио токове развоја човечанства у целини. Постепено добијајући све већи комерцијални инпут и аутпут, брзо је доспео до момента кад се почело говорити и о сасвим новом облику друштвене стварности и новој јавној сфери, а пре свега о најмоћнијем инструментаријуму за

генерисање огромне материјалне зараде. О томе данас говори сваки засебан исечак те „наше” нове стварности, која нас свакодневно у себе усисава, али нам уједно успешно и измиче контроли. Примера ради, ако се фокусирамо на нарастајући утицај индустрије е-игара, довољан је податак још из 2019. године (након корона стварности такође вероватно застарео), који је објавио магазин „Форбс” (*Forbes*), констатујући да је она у тој години зарадила више новца од музичке и филмске индустрије заједно. Те цифре су додатно нарасле током пандемије коронавируса, што показује крај 2021, када је тржиште е-игара остварило приход од преко 180 милијарди долара! Чињеница да у свету тренутно има више од две и по милијарде људи који своје слободно време доброно посвећују виртуелним играма (приближно сваки трећи човек на планети), само додатно говори о томе колико је ова индустрија у експанзији, али је индиректно и озбиљан показатељ уроњености целог човечанства у само једну од специфичних ниша новотехнолошке социостварности.

Основни фокус садржаја овог темата, стога, јесу промене у ширем друштвеном оквиру и новонасталим наративима, проистекле из појаве нових технологија и дигиталних канала комуникација које су оне донеле. Пре свега, имајући у виду њихов велики утицај на нове генерације (младе), а посебно се фокусирајући на интернет и из њега настале моделе функционисања унутар актуелне свакодневице. Текстови, наиме, примарно анализирају шири контекст пратећих промена и подела, као и друштвену конфузију које је донела популаризација интернета: с једне стране узрокујући нужност анализе нових навика у коришћењу и потрошњи нових медија и платформи, а и зато што је, с друге стране, неопходно и дубље разматрати однос између нових медијско-комуникацијских формата који се појављују, али и моралне и друштвене панике које прати овај процес.

Наиме, почеци интернет технологија и њихов утицај у области комуникација и оквирима медија и новинарства најпре су слављени, креирајући и својеврсни мит о интернету као „информацијском рају”, који је и даље прилично жив, јер је донекле пробудио наду да ће се грађанство реактивирати, а концепти јавности и јавног мњења, самим тим, добити нови смисао или се бар вратити својим изворним, очито идеалистичким поимањима. Супериорни аспекти дигиталне комуникације се из тих разлога и даље узимају као усавршени гарант грађанских слобода у актуелном добу. Време масовног комуницирања и масовне публике је неспорно прошло, док употреба дигиталних канала комуницирања, ипак, још није у фази засићености, јер интернет и даље није присутан у свим домаћинствима, као ни писменост дигиталног комуницирања. С друге стране, очигледно је на делу и својеврсна „пикселизација” традиционалне културе која олакшава свима приступ, при чему, ипак, нема директног додира.

Таква, идеализована представа о ослобођеном процесу комуницирања који доноси интернет, с временом се зато неизбежно мењала, јер се полако увиђало и наличје процеса који је врло брзо измицао контроли, чак и онима који су сматрали да се налазе у тој улози, па се свакодневно поставља и питање – ко заправо контролише тзв. контролоре активности на интернету? Нове технологије су неспорно

донеле нове могућности партиципације и директне акције, утичући на увећање значаја прекограничне комуникације и савремене глобализацијске процесе, али се то, пре свега, догађало јер је некад несумњиво постојао проблем с партиципацијом и реаговањем на друштвене појаве, па је и тзв. традиционалним медијима с правом замерано да и те како служе контроли и манипулацији публице. И даље је, ипак, отворено питање (а с њим и сумња): да ли интернет чини да грађани заиста бивају политички освешћенији и активнији? Наиме, данас се и лажно присуство догађају (уз екран) неретко меша са истинским активизмом. Нове технологије комуникација и нови медији, тако данас, према појединим мишљењима, директније утичу на неадекватну информисаност и дезоријентацију људи, постајући, на тај начин, парадоксално и главни извор грађанског незнања. Стога се неретко, прилично умесно, констатује да никада толико много људи није знало тако много о стварима које су тако мало важне, а толико мало о оним заиста битним, као што је то данас случај.

Да ли је онда данас на делу колективна заслепљеност или је можда пре реч о колективном заборавау? Или о свему скупа? Да ли се све оно данас актуелно, ипак, добрим делом могло предвидети? Да ли се можда превише очекивало, а премало озбиљно сагледавало оно што нам је сваког дана расло пред очима? Да ли је, стога, уопште основано да се с толико чуђења и панике говори о последицама данашњих друштвено-технолошких прожимања? Да ли је, стога, све што данас живимо у том погледу можда само последица моментума који је тражио простор за рађање нове вере у прогрес и глобални „ресет” постојећих негативности? Да ли је онда, на полетку, уопште реч о нечем фундаментално новом и неочекиваном, ако се дубље загледамо у векове иза нас?

Наиме, све досадашње, па тако и актуелне модернизацијске промене, већим делом прати (и покреће) настанак и утицај за то време нових техничко-технолошких алатки, које изузев континуираног генерисања новог техно-информацијског екосистема, даље изнова узрокују и нове моделе понашања и наративе у друштвеној сфери. Технологије које данас сви користимо и које се развијају великом брзином, такође носе специфичан печат духа времена у којем се изграђују и користе, па тако нашу епоху с правом називамо дигиталном. Насупрот тврдњама о њиховим оснаживачким или пак, дефлаторним последицама, очигледно је да технолошке трансформације ослобађају (али и појачавају) и својеврсни колективни аларм – и то било да генеришу страх од друштвених промена, заоштравају социјалну дистанцу и нуде нове могућности за стигматизацију других, нарушавају постојеће обрасце друштвеног комуницирања или отварају нови простор за манипулисање јавним мњењем, али и мобилизацију незадовољних појединаца и група – дигиталне платформе и комуникација у оквиру њих представљају, по свему судећи, и својеврсне инструменте (по себи) који су у функцији производње глобалне друштвене панике.

Зашто је то тако, да ли је то оправдано и шта се може учинити у сврху бољег разумевања актуелног тренутка и његових развојних капацитета (ефеката) настоје што успешније истражити и приказати и текстови у овом темату.

Проф. др Љиљана Гавриловић у тексту *Локална историја дигиталних игара: први кораци у срећни, нови, дигитални свет* осветљава један и те како важан угао почетака актуелног виртуалног хабитуса на нашим просторима. У овом раду се, наиме, реконструише историја дигиталних/рачунарских игара у Србији и (тадашњој) Југославији, у периоду осамдесетих година 20. века. Ова тема у контексту ширег тематског оквира овог броја часописа посебно је важна, јер је потребно да се реконструише домаћа прича, пре него што потпуно потоне у заборав, а она обухвата како саме игре тако и рачунаре на којима су се оне играле, али и медије у којима су оне промовисане.

Циљ рада доц. др Манојла Маравића и проф. др Душана Ристића, *Видео-игре и дискурси страха: ка медијумској паници*, јесте да укаже на дискурсе страха од видео-игара, који су присутни у средствима информисања и јавним наступима политичара и научника. Циљ је такође да се испита хипотеза о медијумској паници, као новом термину чије значење у доброј мери произлази из повезаних термина моралне панике и медијске панике. Аутори желе да развију аргументацију која би подржала његову употребу у идентификацији и објашњењу страхова различитих друштвених група у вези с видео-играма, док медијумска паника подразумева страх који произлази из начина на који је медиј структуриран и начина на који се успоставља интеракција корисника с медијем, па у том светлу треба посматрати и страхове од видео-игара.

Проф. др Весна Миленковић у раду *Миленијалци и зумери у виртуелном свету нових нараштава* проблематизује данашње понашање нових генерација у свету дигиталних наратива да би кроз прецизнију експликацију одговорила на питање на који начин савремена културолошка матрица подстиче понашање младих генерација које ради задобијања подршке и јачања сопственог угледа у виртуелној заједници, због сталне жеље за потврђивањем и одобравањем, у новом сајбер простору објављује слике и приповедања на друштвеним мрежама о свакој својој активности у реалном свету. С тим у вези, разматра се и феномен видео-игара које, слично наративу, корисника воде ка поступној реконструкцији алгоритма.

Доцент др Добринка Кузмановић у тексту *Од 'дигиталних урођеника' до 'дигиталних крећена' – млади и дигитални јазови* анализира феномене дигиталног јаза првог, другог и трећег нивоа у контексту генерација које су „дигитализоване од рођења”, са фокусом на индивидуалним разликама у дигиталним вештинама младих, односно дигиталном јазу другог нивоа. Дискурс о младима као „дигиталним урођеницима”, након две деценије од појављивања, наставља да живи. Упоредо с њим, а поготову последњих година, под окриљем „моралне панике” подгрејане пандемијом коронавируса, све је популарнији дискурс о младима као „дигиталним кретенима”. Пред (неуро)научницима и истраживачима налази се сложен задатак који изискује нијансиран теоријски приступ, лишен техно-утопистичких и техно-песимистичних предвиђања, што настоји да покаже и овај рад.

Проф. др Сања Домазет ауторка је текста *Како дигитално доба обликује ум савременог човека*, који истражује промене до којих долази у човековом уму, као последица живота у дигиталном добу. Специфичност овог рада је предмет анализе

– утицај који на људски ум и његову свеобухватну активност врши егзистенција којом преовлађује култура екрана, јер су мобилни телефони, таблети и рачунари постали неизбежан део свакодневице. Главни циљ јесте утврђивање како данас функционише ум савременог човека у време електронског тржишта, веб-економије, друштеног умрежавања и сајбер криминала, и то како људски ум реагује на досад највећи уплив технологије на приватност.

Доцент др Младен Бубоњић у раду *Нови нарастиви и нови потрошачи – животињски стил младих* креће од чињенице да је свака генерација била под утицајем одређених спољних фактора, уз друштво као кључни фактор за настанак система вредности, па стога показује да и данашње младе генерације, захваљујући обиљу информација које их свакодневно „бомбардују”, утичући на њихов сазнајно-рецептивни апарат, своје виђење света и вредности граде под утицајем приказа са екрана својих технолошких уређаја.

Доцент др Никола Млађеновић у тексту *Модели генерацијских односа: од историјских сукоба до дигиталног комплекса* разматра облике односа између генерација и њихов потенцијални допринос друштвеним променама или развоју потрошачког друштва. Изложена су три ретроспективна модела генерацијских сукоба и анализирана њихова могућа примена у дигиталном добу: антички-сократовски модел, који указује на раздвајање генерација, проблем успостављања знања и феномен агресивне полемике; либерални-локовски модел, који продубљује значај сукоба генерација за либерализацију друштва, али применом сопствене педагошке теорије носи опасности комодификације и експлоатације младих; као и русовско-романтичарски модел, који наглашава еколошке и романтичарске аспекте међугенерацијских односа, али је потенцијал језичких игара и еколошких покрета умањен у тржишним оквирима дигиталне технологије.

Др Горан Каузларић у тексту *Управљање моралном јаником – о неолибералистичкој уједињеној културних рајова* оцењује да оно на шта обично називамо „културним ратовима” све више одређује и *online* и *offline* амбијент, и то посебно након почетка COVID-19 пандемије, што је праћено таласима, интернетом појачане, моралне панике. У овом раду аутор, међутим, настоји да схвати интензивирање моралних паника не само као феномен који зависи од распламсавања *online* страхова, начина на који *digital natives* или *baby boom* генерација користе интернет или буђења популизма, већ као динамику која проистиче из неолибералистичке политике, показујући да се културни ратови не тичу само културе, већ неолибералних циљева – у овом случају, пројекта приватизације школе.

Доцент др Јадранка Божић у тексту *Савремена култура конвергенције и суперјовезаности: антијолошке јерсијективе* полази од премисе да изазови које технолошки развој доноси са собом подразумевају и нов начин мишљења, који захтева нужност трансмедјјске писмености као предуслова критичког мишљења у овом времену („миленијалци и постмиленијалци имају свој свет, свој језик и не треба их потцењивати натурајући им сопствени адулесцентизам”), истичући императив разумевања интернет генерације као једног од базичних предуслова за разумевање будућности свих нас.